

Om blinde og
svagsynede
indvandrere og
flygtninges
informations-
behov

Ukendt land

Om blinde og svagsynede indvandrere og flygtninges informations- behov

---

"Dette er en faglig udfordring:

Det er bibliotekernes pligt at vide, hvad der kommer til at røre sig om nogle år. At være på forkant med nogle ting, at se nogle udviklingstendenser. Om 5 år har vi mange ældre og svagsynede indvandrere. Man kan ikke sige, at man skal gøre noget ved det...

Men man skal vide, hvad der kommer, og så kan der være tale om et fravalg."

Indhold

Forord: 7

Thorkild Simonsen, Indenrigsminister

DBB sonderer terræn 9

Skal Ösgül nu også have lydøger på sit modersmål, eller skal hendes farmor?
Elsebeth Tank

En minoritet i minoriteten 15

Rapporten om blinde og svagsynede flygtninge og indvandreres
behov for DBB's service
Birgitte Kaltoft Lolk

Det afhænger af øjnene, der ser 22

Et kulturmøde i sundhedsvæsenet
Beth Elverdam

Fremmedspråklige med "informationshemming" 28

Torunn Arntsen Sørheim

Man kan ikke blive meget mere isoleret! 44

Lisbeth Trinskjær

Udbud skal afspejle behov 50

Om Indvandrerbiblioteket
Benedikte Kragh-Schwarz

Udgivet af: Danmarks Blindebibliotek, 1999 **Redaktør:** Lisbeth Trinskjær
Research: Kirsten Broager **Design:** Katrine Dahlerup **Tryk:** Kailow Tryk
Oplag: 500 **Foto:** Jørgen Schytte og MAGNESIUM

54

Hvem gør hvad

Udgivelser af indvandrerlydbøger i Danmark
DBB's Informationsafdeling

Kan Danmark få ideer fra nabolandet?

Erfaringer fra Sverige
DBB's Informationsafdeling

65

Virkelige og konkrete tilbud har interesse

Lydbogen skal være der, hvor brugeren er
Kirsten Broager

Gælder netværket også for andre kulturer?

Dansk Blindesamfund og synshandicappede flygtninge og indvandrere
Kurt Nielsen og John Heilbrunn

77

Ny virkelighed kræver nye metoder

Biblioteksbetjening af blinde og læsehandicappede indvandrere
Ågot Berger

Rapportens tal

Forudsætninger for prognosen for udviklingen i
antallet af synshandicappede
indtil år 2020

90

Denne publikation fås også på diskette og findes på www.dbb.dk

Synspunkter, der kommer til udtryk i de enkelte artikler er ikke nødvendigvis identiske med DBB's holdninger.

ISBN 87-90473-14-0

Forord

Af Thorkild Simonsen

*Thorkild Simonsen
indenrigsminister
siden 20. oktober
1997.*

I et velfærdssamfund som det danske har vi et ansvar for, at enhver får en chance for at udnytte sine ressourcer til at få et godt og aktivt liv. Vi yder derfor en særlig indsats over for mennesker, der mangler nogle af de forudsætninger som ellers er almindelige for de fleste for at kunne klare sig i tilværelsen, for eksempel at kunne færdes ubesværet, at kunne se og læse eller at kunne forstå det danske sprog og den danske kultur.

Samfundets indsats for særlige grupper af borgere kommer til udtryk, når Dansk Blindesamfund, Blindeinstituttet, Danmarks Blindebibliotek, kommunerne, folkebibliotekerne og mange andre yder bistand til blinde og svagsynede, og letter deres hverdag og sætter dem i stand til at deltage aktivt og velkvalificeret i uddannelses-

livet, på arbejdsmarkedet og i det øvrige samfundsliv.

Tilsvarende har samfundet for en anden særlig gruppe - indvandrere og flygtninge - iværksat en integrationsindsats, der kan give dem de sproglige og andre forudsætninger, som de mangler for at kunne klare sig på lige fod med andre borgere.

Men blinde, svagsynede og læsehandicappede udlændinge, der kommer til Danmark, mangler i dobbelt forstand forudsætninger for at kunne deltage ligeværdigt i samfundslivet; de mangler nemlig ikke alene kendskabet til det danske sprog og samfundsliv, men også det syn og den læsefærdighed, der normalt skulle hjælpe dem til at overvinde disse barrierer.

Blinde og svagsynede indvandrere og flygtninge udgør derfor en gruppe med ganske særlige behov - og er samtidig en voksende gruppe. Denne pamflet har til formål at belyse, om samfundet gør tilstrækkeligt for at imødekomme gruppens behov, og hvad der eventuelt kan gøres bedre i fremtiden.

DBB sonderer terræn

Skal Ösgül nu også have lydbøger på sit modersmål, eller skal hendes farmor? På Danmarks Blindebibliotek er vi i tvivl, for at sige det, som det er!

Af Elsebeth Tank

*Elsebeth Tank
direktør DBB*

De blinde/svagsynede flygtninge og indvandrere, de ordblinde, de funktionelle analfabeter alle tilhører de en af det danske samfunds mest udsatte og sårbare grupper. Og hele det danske biblioteksvæsen herunder Danmarks Blindebibliotek (DBB) vil givetvis meget gerne medvirke til at udvikle relevante bibliotekstilbud til disse mennesker.

Det er ligeledes givet, at opgaven er kompliceret og dyr at gå til, og at det er svært på forhånd at anslå sammenhængen mellem de ressourcer, der skal afsættes for at løfte den, og den gennemslagskraft og lokale succes, bestræbelserne vil føre med sig.

For halvandet år siden tog vi hul på denne diskussion på Danmarks Blindebibliotek. Der har tidligere været kigget på sagen i et samarbejde mellem Folkebibliotekernes indvandrerbibliotek og DBB, men vi startede altså forfra, en gang til.

Der var to forhold, som satte diskussionen i gang. For det første en spirende efterspørgsel på materialer fra blinde- eller svagsynede mennesker med en anden etnisk baggrund end den danske. Jeg siger spirende, og mener det. Det er meget få henvendelser vi får, men for 10 år siden fik vi sikkert slet ingen. Og efterspørgslen, hvor beskeden den end er, peger på et behov. For det andet har integrationsloven medvirket til at sætte sagen på dagsordenen i bibliotekerne i bred almindelighed. Folkebiblioteker såvel som Biblioteksstyrelsen giver høj prioritet til opgaven overfor flygtninge og indvandrere i Danmark.

På DBB forsøger vi at gøre det til et af vores nye reaktionsmønstre bevidst at komplettere eller understøtte folkebibliotekernes prioriteringer med en handicap-synsvinkel. Det ville vi også gerne på dette felt, men vi manglede viden på området.

Altså iværksatte vi en enmandsudredning, der skulle søge at afdække væsentlige forhold, og give os et genarbejdet grundlag at disponere efter. Vi engagerede

sociolog Mikael Meldstad til at opspore og interviewe blinde og svagsynede flygtninge og indvandrere for at afdække i hvilket omfang de findes i Danmark, hvilke typer af baggrunde de har og sidst, men ikke mindst, skulle udredningen søge at indkredse deres aktuelle relation til bibliotekerne og deres mulige fremtidige ønsker og behov. Udredningens erkendelser er trykt i nærværende pamflet i en journalistisk bearbejdning af Birgitte Kaltoft Lolk.

Med udredningen er vi blevet lidt klogere på DBB, men bestemt ikke mere sikre på, hvordan vi skal sætte vores ressourcer ind på dette felt. Vi har lært, at der **findes** blinde og svagsynede flygtninge og indvandrere, at gruppen for tiden anslåes til at bestå af omkring 700 mennesker, og at den vokser støt. Men gruppen er - som indvandrere og flygtninge i øvrigt - uhyre uhomogen. Den består af personer med mange forskellige modersmål, unge og gamle, veluddannede og analfabeter, biblioteksgængere og biblioteksfremmede. Så hvordan skal DBB og/eller folkebibliotekerne, indenfor en overkommelig økonomisk ramme, bære sig ad med at give denne gruppe et særligt tilrettelagt og vedkommende bibliotekstilbud på hver deres modersmål?

For at tilnærme sig denne problemstilling og få input fra folkebibliotekerne tog Lisbeth Trinskjær og Kirsten Bro-

ager fra DBB ud i landet. Jævnfør artikel andet steds i pamfletten talte de med en række bibliotekarer, som alle bidrog med kreative ideer og alvorligt mente advarsler. Meget nyttigt for DBBs overbygningsfunktion at få en fornemmelse for hvad der rør sig i folkebibliotekerne, men der er stadig lang vej til den forkromede afklaring.

To ting står nu krystalklart:

Bibliotekarerne taler imod klausulerede lydbogssamlinger. Det strider simpelthen mod hele folkebiblioteksvæsenets idegrundlag og funktionsmåde at have isolerede samlinger, forbeholdt bestemte brugere. Dertil findes der jo udover blinde og svagsynede mange flygtninge og indvandrere, der ville kunne have glæde af bemeldte lydbøger.

Hvis vi således vælger at producere, indkøbe eller på anden måde videreformidle flere fremmedsprogede lydbøger til bibliotekerne, så skal de kunne bruges af alle. Det er en vigtig pointe, som sikkert vil byde på nye interessante ophavsretsmæssige spidsfindigheder, hvis ideen skal virkeliggøres.

Under alle omstændigheder vil en eventuel satsning på fremmedsprogede lydbøger fra DBB's side blive søgt samarbejdet med Folkebibliotekernes Indvandrerbibliotek (i Statsbibliotekets regi), fordi det er her den biblioteks-

faglige ekspertise indenfor sprog- og kulturområderne er samlet. I det hele taget er nationalt og sandsynligvis også internationalt samarbejde helt nødvendigt for at maximere ressourcer såvel som målgrupper, der kan samles om et sådant projekt. Men vi lader muligheden stå åben for at vælge helt andre veje. Måske kan vi følge i hælene på Århus' Finfo-opfindelse og få gearret den i en handicapvenlig/analfabetagtig retning?

Og så er det vist ved at fremstå med al ønskelig tydelighed, at du ikke skal lede efter alle svarene i denne pamflet. Du kan finde konkrete oplysninger, ideer og overvejelser, men de store svar må du vente på - eller også må du selv formulere dem.

Her og nu arbejder vi videre med sonderingerne. I kraft af en resultatkontrakt har DBB kommittet sig til, indenfor de næste fire år, at give særlig prioritet til fire afgrænsede målgrupper. Heriblandt blinde og svagsynede flygtninge og indvandrere. Så vi skal på et tidspunkt nå frem til formuleringen af nogle realiserbare mål - dem vender vi tilbage med.

Så hvis du har gode ideer til DBB på dette område, hører vi meget gerne fra dig på ddb@dbb.dk . Og så ønsker vi dig rigtig god læselyst.

En minoritet i minoriteten

Rapporten om blinde og svagsynede flygtninge og indvandreres behov for DBB's service.

Af Birgitte Kaltoft Lolk, journalist

Esat er analfabet

Esat kom til Danmark som gæstearbejder i 1969. I dag er han 58 år gammel og førtidspensioneret på grund af sukkersyge. Han har arbejdet mange år som ufaglært på forskellige fabrikker, - hele tiden med en forestilling om, at han en dag skulle vende tilbage til Tyrkiet. Men det blev aldrig til noget. Esat lærte ikke som barn i Tyrkiet at læse og skrive, og han har heller ikke i løbet af de mange år i Danmark fået lært det danske sprog ordentligt. Han forstår dog en del af det talte dansk.

Esats syn er dårligt på grund af sukkersygen, og han vil - når man spørger ham direkte - egentlig gerne vide mere om sin sygdom, praktiske ting om eksempelvis kost og sukkersyge. Han bor sammen med sin familie i et større boligområde, hvor han har kontakt med andre ældre tyrkiske mænd. Kontakten med familien i Tyrkiet foregår ved hjælp af kassettebånd. Esat vil gerne kunne "læse"

koranen på kassettebånd og høre historier fra sit hjemland.

Sime er blind

Sime er 28 år og kom til Danmark i 1993 som krigsflygtning fra Bosnien. Allerede før han kom hertil var Sime blind, fordi han ikke kunne få insulin under krigen. Han er blevet behandlet i Danmark og har blandt andet fået transplanteret en ny nyre. Siden 1996 har Sime deltaget i danskværkstedet på Institut for Blinde og Svagsynede, og han taler nu glimrende dansk. Foruden sit modersmål, serbokroatisk og det nye danske sprog, taler Sime også engelsk, og han foretrækker at "læse" bøger på originalsproget. Sime hører meget radio og er i kontakt med mange mennesker, blandt andet ved hjælp af e-mail.

Om rapporten

"Esat" og "Sime" er konstruerede eksempler ud fra sociologen Mikael Meldstads rapport om betjeningen af blinde, svagsynede og læsehandicappede flygtninge og indvandrere. Rapporten er lavet for Danmarks Blindbibliotek, og i rapporten indgår også en mindre interviewundersøgelse.

“Esat” og “Sime” er en slags prototyper, der blot viser, at gruppen af læsehandicappede flygtninge og indvandrere er meget forskellig:

- Nogle er kommet til Danmark for at finde arbejde, andre er flygtet fra krig, politisk forfølgelse eller hungersnød.
- Nogle er analfabeter, andre er højtuddannede.
- Nogle taler kun deres modersmål, andre taler flydende dansk og flere andre sprog.
- Nogle er unge, de fleste er ældre.
- Nogle har oplevet en langsom forværring af deres syn eksempelvis som følge af fremadskridende sukkersyge, nogle har med ét mistet synet som følge af krigsskader, og andre er født blinde.

Uens gruppe, ens vilkår

Denne relativt lille gruppe af syns- og læsehandicappede flygtninge og indvandrere har 10-15 forskellige sprog som det oprindelige modersmål. Altså en lille uens brugergruppe med meget forskellige behov og derfor også meget svær at biblioteksbetjene. Der er dog vilkår, der er ens: Det væsentligste er isolation på grund af:

- **Blindhed eller svagsynethed.**
- **Begrænset beherskelse af dansk.**
- **Begrænset kendskab til det samfund, de lever i.**

Vilkår, der virker sammen og forstærkes til en meget stærk isolationsoplevelse, der nemt kan føre til frustration og apati.

Behov for information

De syns- og læsehandicappede flygtninge og indvandrere har alle brug for information om helbredsforhold og helt specielt om deres egen sygdom/handicap. Men de har brug for informationen både på et sprog, de kan forstå, og på en måde, så informationerne er "kulturelt bearbejdede". Det er ikke nok blot at oversætte en dansk pjece om eksempelvis sukkersyge til urdu, indisk, tyrkisk, arabisk, etc., etc.

De har alle et behov for "historier" på deres modersmål: Det gælder både analfabeter med en stærk mundtlig fortælletradition og de højtuddannede, der er blevet afskåret fra at læse litteratur på grund af deres synshandicap. De ikke læsevante flygtninge og indvandrere er fremmede overfor begrebet bøger, også ordet lydbøger. Men de har en stærk mundtlig tradition, og kontakten med familiemedlemmer i hjemlandet foregår ved hjælp af bånd. Derfor viser de interesse for lydbøger, når disse præsenteres som "fortællinger på bånd".

Mødet med Blindeinstituttet og Dansk Blindsamfund

Blinde og alvorligt svagsynede flygtninge bringes ved deres ankomst til Danmark gennem integrationsindsatsen i kontakt med Instituttet for Blinde og Svagsynede og/eller Dansk Blindesamfund, hvorfor deres behov

kendes og de får kendskab til de materialer og hjælpemuligheder, der eksisterer. Men specielt ældre indvandrere, som har været i landet i mange år, kender ikke de muligheder og tilbud, der findes for læsehandicappede. Der var eksempelvis ingen af Mikael Meldstads arabisk talende interviewpersoner, der vidste, at Koranen, som de gerne vil "læse" på bånd, rent faktisk findes indtalt på arabisk på bånd og CD.

Statistik

Med forbehold for de statistiske usikkerheder antager Mikael Meldstad i sin rapport, at der fra en udvalgt gruppe på 12 lande i dag er omkring 1000 decideret synshandicappede indvandrere og flygtninge i Danmark. Heraf er der:

- Godt et par hundrede fra Ex-Jugoslavien, hvoraf de fleste taler serbokroatisk og nogle få taler albansk.
- Knap to hundrede tyrkisk og kurdisk talende.
- Knap to hundrede punjabi (og urdu) talende.
- Godt 100 polsk talende.
- Godt 100 arabisk talende fra Irak, Marokko og Libanon.
- Mellem 25 og 75 fra Iran, Vietnam, Indien, Somalia og Kina.

Et kommende behov

I de kommende år vil antallet af flygtninge og specielt indvandrere med læseproblemer være stigende, og der vil blive et stigende behov for materialer for blinde, svagsynede og læsehandicappede på deres eget modersmål. Stigningen i læsehandicappede indenfor denne gruppe skyldes blandt andet, at flere af de store flygtninge- og indvandrergrupper er ved at nå den alder, hvor et synshandicap er mere almindeligt. Samtidig er der en overhyppighed af aldersdiabetes i visse indvandrergrupper. Diabetes er en af de væsentligste årsager til blindhed og synshandicap i øvrigt.

En del af de indvandrergrupper, der kom til Danmark i 1960'erne og 1970'erne er relativt dårlige til dansk, ligesom det ofte vil ske, at et ældre menneskes "andetsprog" svækkes stærkt, når den daglige kontakt til arbejdsmarkedet hører op. Gruppen af analfabeter blandt flygtninge og indvandrere med et normalt syn vil også have stor glæde af bøger og anden specielt tilrettelagt information på bånd.

Krav til biblioteksvæsenet

Betjeningen af læsehandicappede flygtninge og indvandrere stiller store krav til Danmarks Blindebibliotek og til folkebibliotekerne. Både hvad angår selve udbuddet af materialer, der i dag er begrænset, og med hensyn til

formidlingen. Specielt gruppen af dårligt uddannede og analfabeter er i sagens natur fremmede overfor bøger og biblioteker. De vil typisk ikke vide, at enhver kan låne lydbøger via folkebibliotekerne. Her må formidlingen flyttes ud af bibliotekerne, eksempelvis til indvandrerklubber og -væresteder, flygtningecentre, dagcentre og lokalradioer.

Det afhænger af øjnene, der ser

Et kulturmøde i sundhedsvæsenet.

Af Beth Elverdam

Beth Elverdam, mag.scient. i antropologi. Lektor ved Institut for Sygdomsforebyggelse, Syddansk Universitet, Odense Universitet.

Når antropologer taler om kultur, taler de om forestillinger og handlinger. I antropologens verden er alle formet af den kultur de er vokset op i, og påvirket af den kultur, de lever i til daglig. Kulturelle forestillinger er ofte ubevidste. Og alle har en opfattelse af, at deres kultur er den „naturlige“, den „rigtige“.

Kultur og kulturmøde

I relation til sundhedsvæsenet er det fornuftigt at tale kulturmøde på flere planer. Ikke alene mødet mellem indvandrerpatient og behandler (læge/sygeplejerske), men også det generelle møde mellem behandler og patient. Mellem behandlerens medicinske

forklaringsmodel og patientens sammensatte forklaringsmodel, når sygdommen skal forklares. På mange måder ligner den danske patients behov indvandrerpatientens. De har begge en individuel sygdomsmodel, som er sammensat og foranderlig, og alle patienter har et behov for, at behandleren forholder sig til og inddrager deres personlige sygdomsmodel i forhold til behandling og behandlingsvalg.

Sygdomsopfattelse

I relation til sygdom foretager man altid en tolkning af de symptomer, der er tilstede, og denne tolkning er altid kulturelt betinget. Når danskere bruger forklaringsmodeller som bakterier eller virus, er det modeller, vi har lært. Vi bruger dem som forklaringer på vores erfaringer. Men grundlæggende er der tale om kulturelle billeder - de færreste af os har set en virus. Så det er ikke så væsensforskelligt fra andre kulturers forklaringer på sygdom som ubalance, f.eks i relation til det overnaturlige, eller i relation til sociale relationer; hekseri (at nogle bevidst vil en ondt), onde øjne (at det misundelsesværdige tiltrækker misundelse - også kendt som overmod (hybris) og straf (nemesis)). Nogle samfund har medicinsk pluralisme. Det vil sige, at man har forskellige behandlingsmuligheder af en sygdom, som man bruger enten samtidig eller efter hinanden. Men sådan er det

ikke i Danmark. Det danske system er ikke pluralistisk. Her har vi et system, hvor biomedicinen har så godt som monopol på den statsdrevne sygdomsbehandling. Men biomedicin i indvandrernes hjemlande og i Danmark er to forskellige ting. Således behandler biomedicinere i andre lande sygdomme, som ikke findes i det danske biomedicinske system. Eller sagt med andre ord: biomedicin er også kultur.

Mødet med det danske sundhedsvæsen

Indvandrerne kommer med forklaringsmodeller i relation til sygdom, som ikke kan overføres direkte til danske forhold. De kommer her, med erfaringer med behandlere som er anderledes. F.eks vil en biomediciner i mange andre samfund altid kunne fortælle den syge årsagen til sygdommen og iværksætte en behandling - en skråsikkerhed danske biomedicinere vil være forsigtige med. De forventninger man har med hjemmefra overføres ubevidst til det danske sundhedsvæsen. Mange indvandreres møde med det danske sundhedsvæsen er præget af uvished, manglende oplysninger mm. Dertil kommer en vis stereotypificering fra sundhedsvæsenets side a la „de er muslimer, så de går ikke ind for foster-vandsprøver“, som gør, at personalet på forhånd mener, at de ved hvordan indvandrerne vil reagere. Det betyder, at de ikke anser det for nødvendigt at spørge den enkelte

indvandrerpatient. Det betyder også, at kendskabet til at arbejde med tolk, og fordelene herved, ikke kendes af personalet. Mødet med det danske sundhedsvæsen er ofte præget af misforståelser og sprogforbistring. Til trods for dette er de fleste glade for det danske sundhedsvæsen. Denne tilfredshed skal sættes i perspektiv med sundhedsvæsenet i hjemlandet, som ofte er svært tilgængeligt, koster penge og ikke alle steder er specielt velfungerende.

Nye erfaringer nye modeller

Når man migrerer tager man sine sygdomsforklaringer med sig, men der opstår også nye modeller med baggrund i nye erfaringer. I Danmark overlever meget små og handicappede børn. Det er en ny erfaring. Hjemme er børnedødeligheden stor og svagelige børn overlever ikke. Handicaps som blindhed og døvhed kendes hjemmefra. Mange forklarer disse som en form for skæbne, som forældrene må leve med. I øvrigt giver en tradition om arrangerede ægteskaber familien mulighed for gennem det rigtige ægteskab at sikre fremtiden for personer med disse handicaps. Holdningen er, at de med den rigtige hjælp kan få et godt liv. Men multihandicappede børn er en helt ny erfaring, og disse børn er anderledes, fordi man vurderer, at de ikke vil kunne leve et normalt liv. Den forklaring, man giver på deres handicap, er også ny. Det

enkelte barn, lyder en forklaring, var rask, da det blev født. Det blev sygt på grund af gentagne henvendelser til det danske sundhedsvæsen med tilhørende afvisninger. Dette har resulteret i, at barnet nu er handicappet. Disse børn isoleres i nogle familier, men ikke i andre. En anden forklaring som indvandrerne har hørt fremført af sundhedspersonalet er, at årsagen skulle være traditionen for fætter-kusine ægteskaber. Når de danske læger siger dette, gør de det med baggrund i, at antallet af multi-handicappede børn er stigende især i indvandrergrupper. Når indvandrerne selv vurderer dette forhold, ser de på alle de raske børn, som de kender fra denne type ægteskaber.

Fremtiden

Dansk indvandrerpolitik har ikke i relation til indvandrerne møde med sundhedsvæsenet været fremsynet. Vi er netop nu i en periode, hvor de første indvandrere står på tærsklen til alderdommen med de udfordringer, det medfører. Her må vi konstatere, at der ikke har været tænkt på, hvordan dette problem bedst kan løses i relation til den gruppe - sprogsvage - indvandrere, som får behov herfor. I Holland oprettede man for 20 år siden etniske plejehjem eller hjem med tosproget personale. I Danmark er problemet stadig uløst.

Fremmedspråklige med "informasjonshemning"

Av Torunn Arntsen Sørheim

Torunn Arntsen Sørheim er ansatt som forsker ved Seksjon for medisinsk antropologi, UiO og er sosialantropolog af uddannelse. Torunn Arntsen Sørheim underviser medicin-studerende i Oslo, Norge.

Innledning

Etter mange år med forskning og formidling (siden 1986) om helse og sykdom, kultur og kommunikasjon, for å nevne noe, er jeg både optimist og pessimist. Optimismen kommer av at det er flott å oppleve at fagpersonell utvikler seg og kommer inn i en kreativ læringsprosess, der det å tilegne seg ny kunnskap om det å håndtere det fler-etnisk/kulturelle samfunnet vi alle er en del av, er en utfordring de synes er spennende.

Pessimismen kommer av at det er så uendelig langt fram før de siste 30 års innvandrere blir noe annet enn et problem for fagfolk, som i deler av befolkningen ellers, og som for all del ikke må få noen typer særfordeler.

Men for at alle i en befolkning skal kunne gis de samme rettigheter og muligheter - eller likestilles, må en gjøre ting ulikt. Virkemidlene vil måtte være forskjellige for å kunne oppnå et likestilt - eller likeverdig tilbud. En av utfordringene er tilgjengelighet til informasjon, og her stiller fremmedspråklige med synshemming enda svakere enn andre med funksjonshemming.

Synshemmede fremmedspråklige

I Norge, som i Danmark, er det etter hvert flere forhold som gjør at andelen synshemmede vil komme til å øke. Gjennom familiegjenforening for allerede bosatte innvandrere og flyktninger, nye flyktninger/asylsøkere, økt andel eldre og diabetes og andre sykdommer som kan føre til nedsatt syn, vil behovet for informasjon gjennom lyd og blindeskrift komme til å øke, selv om fremmedspråklige med synshemming i dag synes fraværende. Samtidig er det en annen usynlig gruppe med behov for litteratur gjennom lyd; dyslektikere og analfabeter/ funksjonelle analfabeter.

De fremmedspråklige - eller innvandrerne i Norge, kommer fra mer enn 150 land (Eriksen og Sørheim 1999). Det betyr at synshemmede med innvandrerbakgrunn kan være veldig forskjellige, og endatil mer forskjellige seg i mellom enn nordmenn i Norge og dansker i Danmark.

Både med hensyn til henholdsvis norskkunnskaper i Norge og danskkunnskaper i Danmark, alfabetisering og utdanning, er de veldig forskjellige. Klassemessige (vanskelige for oss å begripe betydningen av) religiøse og kulturelle forskjeller, samt forskjeller i forhold til integrering i dansk arbeids- og samfunnsliv vil også kunne være av betydning. Med andre ord er det en svært ulik gruppe av befolkningen som er og vil komme til å oppleve at synet svikter. Derfor vil deres behov også være ulike.

Bruker vi et statisk (uforanderlig) kulturbegrep, slik det kan se ut til at mange gjør, vil svaret være at de som ikke har tradisjon på å bruke bibliotekene, heller ikke vil komme til å få et behov for denne type tjenester. Dette blir selvfølgelig helt feil. Kultur blant annet i betydningen folks verdier, normer og handlinger, er dynamiske, og endres i møter med nye måter å forstå og mestre verden på. Når kulturbegrepet brukes for å legitimere at en ikke tilrettelegger tilbud eller tiltak for innvandrere, må en rope et varsku. Stereotypiene og mytedannelsen skaper store barrierer for kommunikasjon, interaksjon og vellykkede tiltak.

Stereotypier

Stereotypier kan sies å være overforenklinger av antatte kulturtrekk. Stereotypiene baseres på forutinntatte idéer

og ikke på mer objektiv kunnskap. Forenklingene kan riktignok ha et snev av riktighet i seg og være nyttige å tenke med. Men stereotypier kan også basere seg på helt feilaktige generaliseringer som hindrer innsikt og gjensidig forståelse. Spørsmålet en bør stille er derfor hvordan en kan utveksle informasjon og kunnskap som beriker heller enn sementer stereotype holdninger om hverandre - både i planleggingen og gjennomføringen av for eksempel et bibliotektilbud.

Jeg vil gi et eksempel på hvordan det kan gå når beskrivelsene av "de andre" er preget av grove stereotypier og en ikke er kritisk til informasjonen (Sørheim 1997):

En kvinnelig nyansatt i bydelens avdeling for tiltak for funksjonshemmede ble raskt fortalt av kolleger om et såkalt håpløst "ulvebarn" med pakistansk bakgrunn. Barnet skulle visstnok vandre nakent rundt i familiens leilighet bak nedrullede gardiner. Kvinnen tok derfor fatt på andre oppgaver mens hun grudde seg til å ta kontakt med denne forferdelige familien. Da hun endelig tok mot til seg og kontaktet familien, opplevde hun at ikke noe av det hun var fortalt, stemte. Hun traff en flott familie som hun raskt lærte å kjenne. I stedet for å jobbe med tiltakene som var rettet mot barnet og familien, valgte hun de nærmeste ukene å jobbe med veiledning i forhold til ansattes holdninger til innvandrere!

Reportasjer om innvandrere med funksjonshemming i danske aviser (for eksempel Berlingske Tidende 6. juni 1999) kan gi eksempler på vanskelige og vonde forhold for funksjonshemmede og for familiemedlemmer, og jeg kan gjennom prosjektene gi liknende eksempler. De pakistanske mødrene er for eksempel tydelig marginale i forhold til egen etnisk gruppe samtidig som de er det i forhold til det norske samfunnet for øvrig. De er isolerte og ensomme i den daglige omsorgen for funksjonshemmede barn. Denne type eksempler kan imidlertid også finnes i noen grad blant familier fra nordiske samfunn uten at det avstedkommer de samme generaliseringene, og vår historie er full av liknende eksempler.

På samme måte sies det at funksjonshemmede i mange land blir "gjemt bort", men vi stiller ikke spørsmål ved hvorvidt tegnene vi tolker som det å "gjemme bort", tolkes i en riktig kontekst. En norsk antropolog har for eksempel skrevet om det hun kaller "myten om den skjulte funksjonshemmede" i Botswana (Ingstad 1997). Et annet eksempel er den utbredte forståelsen av at innvandreres ekteskapstradisjon skaper barn med funksjonshemming. På den ene siden stemmer dette ut fra én type forskning som er gjort i Norge (Stoltenberg 1998). På den annen side brukes denne forskningen av

andre til å generalisere på en helt feilaktig måte. Derfor blir også pakistanske foreldre med barn med nevrologiske handikap i Norge møtt med forklaringen om at barnet ble slik på grunn av ekteskapstradisjonen (der nær slekt gifter seg med hverandre), uten at det sjekkes om foreldrene over hodet er i slekt eller ikke (Sørheim, kommer1999).

Spørsmål med mangfoldige svar

Spørsmål vi bør stille oss er ikke de som kan besvares med et klart ja eller nei om generelle forhold for funksjonshemmede med innvandrerbakgrunn. Vi må heller stille spørsmål som ikke nødvendigvis gir svar, men som gjør oss i stand til stadig å stille nye og bedre spørsmål som kan gi oss innsikt i og forståelse for sammenhenger og kontekster vi ikke allerede har innsikt i. For å forsøke å forstå andre, må vi i hver fall ikke bruke oss selv som mal. For å få valide svar, er det derimot nødvendig å søke innsikt ut fra de/den saken gjelder. Det innebærer at vi ikke kan spørre menn om kvinners behov og vice versa eller unge om eldres behov. Unge og gamle, menn og kvinner eller funksjonshemmede og ikke-funksjonshemmede vil ikke nødvendigvis se verden på samme måte eller ha de samme behovene. I hver fall ikke samtidig.

I arbeid med funksjonshemmede kalles det "bruker-medvirkning" når brukere av en tjeneste får medvirke i saker som angår han eller henne, eller i generelle forhold for funksjonshemmede. På samme måte må innvandrerne være med i spørsmål som angår dem. De må både høres og få mulighet til å påvirke. Men først må de synes; det vil si å få mulighet til å synes og bli sett. Mange vet ikke hvordan de skal synliggjøre seg selv og fremme sine interesser. Når en ikke har opplevelsen av at en tilhører en gruppe med flere, men i stor grad er alene, vil det dessuten være vanskelig å synliggjøre seg og bli sett. Flyktningkvinnene med funksjonshemning og de pakistanske familiene i Oslo hadde på ingen måte en opplevelse av at det å ha ett eller flere funksjonshemmede barn var noe som angikk flere og ikke bare rammet dem selv. Her har også organisasjonene et ansvar - både innvandrersorganisasjonene og funksjonshemmedes interesseorganisasjoner, og for eksempel bibliotekene som myndighetenes tilbud til allmennheten. Men få har til nå gjort noe som helst.

Informasjonshemning

Bano kom til Norge som ung fra et krigsrammet land for noen år tilbake. Hun er blind og uføretrygdet. Men det er ikke slik hun ville at livet skulle bli. Selv om hun er analfabet på eget språk, har hun lært seg å snakke norsk og noe blindeskrift. Hun har hele tiden ønsket seg arbeid, men har ingen kvalifisering. Hun er hjemme og steller hus og barn, noe hun klarer med glans. I husmorrollen har hun lyktes, selv om hun gjerne også hadde ønsket å komme seg ut for å bruke sin kreativitet og ressurser til å tjene penger. Hun kommer fra et land der de fleste er muslimer og kvinners aktiviteter i stor grad tilhører privat-sfæren, samtidig som forholdene for funksjonshemmede kan være vanskelige. I tillegg har familien liten sosial omgang i Norge, men dette skyldes ikke hennes synshemning, men at de tilhører en liten politisk minoritet. Samtidig ønsker hun mer sosial omgang med norske.

Det å være kvinne, synshemmet og fra et muslimsk samfunn er grunn god nok til at stereotypiene florerer. Vi tror at vi vet hvordan livet til Bano er og hvorfor det er slik. Vi får sjelden vite om vi tar feil. Samtidig vet Bano at det er komplisert å sette seg inn i alle mulighetene som ligger i det norske samfunnet når en er synshemmet og flyktning. Begrensningene kjenner hun godt. Det at Bano er informasjonshemmet i mange sammenhenger er en betydelig barriere for hennes muligheter. For mulighetene

kommer ikke av seg selv - en må finne dem, men det kan være vanskelig - eller håpløst hvis en ikke har noen eller noe som viser vei. I stedet for å bistå Bano med informasjon om mulighetene til en aktiv deltakelse i dette samfunnet, fikk hun "tilbud" om en passiv tilværelse.

Bano har ingen tradisjon med boklig lærdom eller bruk av bibliotekjenester fra sitt hjemland. Likevel tørster hun etter kunnskap, og følger med på fjernsyn og radio. Hun lærer også gjennom barnas skolegang. Med Banos begrensninger er det utrolig hvor mye hun tilegner seg av kunnskap. I mellomtiden vet omverdenen like lite om livet som synshemmet flyktning.

Det trengs ildsjeler - mennesker med engasjement som kan gripe fatt i utfordringene. Men det trengs også et grunnleggende engasjement fra myndighetenes side i forhold til å legge forholdene til rette for at også innvandrere med funksjonshemming skal kunne oppnå like muligheter og ikke forbli "informasjonshemmet". Bano er et godt eksempel på et menneske med ubrukte ressursser. Hun kunne kommet til å bli en ildsjel for eksempel i forhold til et bibliotekprosjekt, men hun må først blitt "funnet" av noen som vil gå inn i en dialog med henne og legge vekk alle fordommene og stereotypiene som hindrer en i å forsøke et samarbeid. Bano, som så mange andre, vet ikke om at de kan bli slike ildsjeler eller

”brukerrepresentanter” og forsøke å påvirke egne og andres muligheter. Selv om Bano kommer fra et samfunn med sterke muntlige tradisjoner, er ikke bruk av nye muligheter, som et bibliotek, noe hun ville ha hatt motstand mot. Men hun, som så mange andre, ville måtte trenge å bli vist at et slikt tilbud også inkluderer henne. I så mange sammenhenger er synshemmede, som fremmedspråklige, smertelig klar over at tilbudet ikke nødvendigvis også gjelder dem.

På samme måte som Bano, sa de pakistanske foreldrene at de ofte ikke vet hva de kan ønske seg eller fremme av behov, og hvem eventuelle ønsker kan fremmes til. Det heter i Norge at den som har skoen på, selv vet best hvor den trykker. I mange tilfeller er det riktig, men mange må også hjelpes til å kjenne etter hvor skoen trykker. Og det må foreligge et reelt tilbud om enten å planlegge et tiltak eller å få nyttiggjøre seg et tilbud. Jeg vil gi to eksempler:

Da de pakistanske familiene fikk spørsmål av antropologen om de ønsket å møte andre i liknende situasjon, sa de nei. (De visste heller ikke at det fantes andre!) Da de to år senere fikk et reelt tilbud om å møte familier i samme situasjon, sa de derimot ja til å delta. Hvis en hadde latt det være med å stille det første spørsmålet, ville en kunne trukket den slutning at de ikke ønsket møte

andre familier. Møtet to år senere ble i stedet et viktig møte som dannet grunnlag for videre kontakt mellom ellers isolerte familier.

Når familier fikk tilbud om avlastning til sitt funksjonshemmede barn, sa også mange nei. Det betyr ikke nødvendigvis at de ikke ønsker avlastning. Det viste seg nemlig at de ikke visste hva avlastning var da tilbudet kom. Dermed avspeiler ikke svaret en reel vurdering av tilbudet. Du behøver selvfølgelig ikke være innvandrers for ikke å forstå en implisitt mening, men slik samhandlingen gjerne foregår, avsløres det ikke nødvendigvis at misforståelser og feiltolkninger oppstår. Mangel på dialog er et problem. Med dialog menes toveis kommunikasjon der begge parter deltar i en utveksling av informasjon, i stedet for at den ene part får eller gir informasjon.

Min konklusjonen er at informasjonshemningen er betydelig og et mye større problem enn tabuer omkring funksjonshemning, eller oppfatninger om at Allah er involvert i årsaker til funksjonshemning. Selv om en kan mene at Allah står bak - at det er skjebnen, betyr det heller ikke at en har en fatalistisk holdning (tro og praksis). Samtidig er stereotypiene og det at vi tror at vi vet med på å gjøre fremmedspråklige med funksjonshemning enda mer usynlige. Synshemmede med fremmedspråklig bakgrunn trenger å få støtte og hjelp til å synes, men når

de synes, må vi også være villige til å lytte til det de har å si. Tilgang til bøker og annen informasjon vil definitivt være et gode.

Hva kan gjøres overfor fremmedspråklige?

Jeg er sikker på at mange synshemmede med innvandrerbakgrunn vil kunne ha glede av å få tilgang til litteratur både med lyd og blindeskrift, både de som allerede har en tradisjon for bruk av bibliotektenester og de som ikke har. Men kan innvandrerne blindeskrift? Da pakistanske familier med funksjonshemmede barn fikk tilbud om å delta på et 14 dagers kurs på Frambu helse-senter, kom behovet for informasjon på eget språk opp (Sørheim 1995). På bakgrunn av lite eller ingen norsk-kunnskaper, ønsket de informasjon på urdu/punjabi både skriftlig og audiovisuelt. Tidligere hadde de aldri ytret slike ønsker fordi ingen hadde spurt dem. For synshemmede er jeg rimelig sikker på at behovet er enda større.

Når innvandrerne ikke kommer til biblioteket, må biblioteket komme til dem! - gjennom ulike kanaler, som for eksempel det offentlige tjenesteapparatet, organisasjoner, lokalradio/TV, ressurspersoner og jungeltelegrafene. Dette innebærer også utstrakt bruk av innvandrere med synshemning i planleggingen av slike tjenester. Det å finne noen som kan være med, burde være mulig. Når tilbudet om å få muligheten til å bidra til at bibliotekenes

tjenester tilrettelegges blir reell, vil det alltid være noen som kan tenke seg å bidra. Denne gruppen bruker-representanter er i så måte en "gullgruve" for kreativitet.

Jeg si at det viktigste er å lytte til synshemmede som kan tenke seg å samarbeide med bibliotekene. Der vil bakgrunn, alder, kjønn, religion osv. ha betydning for de ønskene og rådene som kommer fram. Samtidig tilsier mine erfaringer at litteratur som er informativ om det å leve i det danske samfunnet, er viktig. Dette kan være alt fra hvordan det politiske systemet fungerer (for å øke oppslutningen ved valg?) til helsespørsmål eller rettigheter/muligheter for funksjonshemmede/synshemmede. Samtidig vil et samarbeid mellom flere land (innen EU og for eksempel Norge) kunne bidra til at skjønnlitterære tekster blir tilgjengelige i flere land. Religiøse tekster vil for noen være vel og bra å få tilgang til, men det er ikke sikkert at det er der behovet er størst.

Referanser

Berlingske Tidende 6. juni 1999. *Allahs vilje*. København.

Eriksen, Thomas Hylland og Sørheim, Torunn Arntsen. 1999. *Kulturforskjeller i praksis. Perspektiver på det flerkulturelle Norge*. Ad Notam Gyldendal, Oslo.

Ingstad, Benedicte. 1997. *Community-based rehabilitation in Botswana. The Myth of the Hidden Disabled*. The Edwin Mellen Press, Lewiston.

Stoltenberg, Camilla. 1998. *Birht defects, stillbirth and infant death*. *Norsk epidemiologi* årgang 8, supplement nr.2, mai.

Sørheim, Torunn Arntsen. 1986. *Sykdom og kultur. En sosialantropologisk analyse av møter mellom pakistanske diabetikere og norsk helsepersonell*. Hovedoppgave, Universitetet i Oslo (UiO).

Sørheim, Torunn Arntsen. 1995. *Når kan vi reise til Frambu igjen? Evaluering av et Frambukurs for pakistanske familier med psykisk utviklingshemmede barn og en oppfølgingsstudie av disse familiene*. Rapport nr. 2, Seksjon for medisinsk antropologi, UiO, Oslo.

Sørheim, Torunn Arntsen. 1997. *Innvandrerne i Norge. I: Eriksen (red.) Flerkulturell forståelse*. Tano, Oslo.

Sørheim, Torunn Arntsen. 1998. Vanlige kvinner - uvanlige utfordringer. En studie av kvinner med funksjonshemning. Seksjon for medisinsk antropologi, UiO, Oslo.

Sørheim, Torunn Arntsen. 1998. Unge funksjonshemmede med innvandrerbakgrunn. I: Nilsson og Lühr (red.) Ungdomstid, funksjonshemning, løsrivelse. Kommuneforlaget, Oslo.

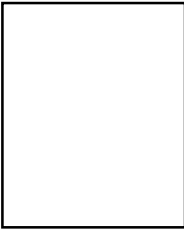
Sørheim, Torunn Arntsen. 1999. Unge voksne med utviklingshemning. En studie av familier med innvandrerbakgrunn og deres livssituasjon. Prosjektbeskrivelse, Seksjon for medisinsk antropologi, UiO.

*Sørheim, Torunn Arntsen. 1999. Pakistanske familier med funksjonshemmede barn. Ad Notam Gyldendal, Oslo.
(Kommer)*

Man kan ikke blive meget mere isoleret

Interview med Lykke Jensen

af Lisbeth Trinskjær, informationschef, DBB

Lykke Jensen er Cand. Mag. i dansk og engelsk og leder af undervisningsafdelingen på Institut for Blinde og Svagsynede. Lykke har forud for sin ansættelse på Institutet 12 års erfaring med undervisning af voksne flygtninge og indvandrere.

„Vi har meget svært ved at komme i kontakt med dem“, siger Lykke Jensen, fra Institutet for Blinde og svagsynede, om kontakten til blinde og svagsynede indvandrere. Det er da også primært de ca. 100 blinde og svagsynede flygtninge, der befinder sig i Danmark i øjeblikket, der er Institutets hovedopgave. Et uddannelses tilbud som omfatter en kombination af danskundervisning og handicapkompenserende undervisning retter sig konkret til nyblinde, krigsskadede flygtninge.

Danmark er specialist

I Danmark har vi særligt mange flygtninge med synshandicap, forklarer Lykke Jensen. Det skyldes, at der i

Danmark er rimelig god ekspertise på området. Derfor er strømmen af flygtninge med dette handicap også bevidst styret hertil. Lykke Jensen henviser til „twenty or more“-aftalen, hvor Danmark forpligter sig overfor FN til at modtage mindst 20 handicappede flygtninge fra et område. På den baggrund blev eksempelvis 16 Bosniere med akut synsnedsættelse under krisen i Balkan, fløjet direkte til Rigshospitalet i København, hvor de kom i dialysebehandling. De akutte problemer var forårsaget af blokader, der forhindrede, at insulin nåede frem til sukkersygepatienter. En del af dem er nu kursister på Institutet, primært sammen med unge mænd fra andre lande i krig.

Høje forventninger

„Det er min erfaring, med det kendskab jeg har til synshandicappede indvandrere fra de typisk muslimske kulturer, at når de tænker i hjælpebaner omkring deres synshandicap, så har det ikke noget at gøre med at blive kompenseret - eller at blive selvhjulpen.“ forklarer Lykke Jensen. Mange synshandicappede flygtninge ønsker, når de er kommet til et land som Danmark at få deres syn igen gennem gode operationer eller andre mirakelkure. „Mange er blevet slemt skuffede, når de er kommet til visitation på Institutet og finder ud af, at det eneste vi tilbyder dem, er at lære at gå med den lange hvide stok.

Vi lærer dem ADL-teknikker (ADL: Almindeligt Dagligt Liv), vi lærer dem at leve med det, forklarer Lykke Jensen, som præciserer, at Instituttets målsætning er at gøre dem selvhjulpne og uafhængige. Instituttet har i øjeblikket kapacitet til 10 synshandicappede flygtninge, og underviser på nuværende tidspunkt 14. „Nogle opgiver håbet“, fortæller Lykke Jensen om de synshandicappede flygtninge, der er på instituttets aktuelle venteliste, eller endnu ikke er blevet visiteret, og opholder sig på asylcentre rundt om i landet med det, der for de fleste er et nyt handicap.

Det kræver fightervilje

„Jeg synes, det er styrke, der vil noget“, siger Lykke Jensen om sine kursisters indstilling til tilværelsen. „Når man har mistet sit land. Når man har mistet sin værdighed. Har mistet sit sprog. Og sit syn. Det er så mange tab,“ siger Lykke Jensen alvorligt, „at jeg næsten ikke kan forstå, at man kan gå oprejst og ikke sidder og dunker hovedet ind i væggen hele tiden.“

Learning by doing

Undervisningen på Instituttet er et treårigt forløb, som man selv har udviklet. Med afsæt i stedets omfattende erfaring indenfor synspædagogik, blev danskundervisning tilføjet den undervisning som danske nyblinde tilbydes.

Hen ad vejen har praktiske erfaringer og ekspertise fra henholdsvis psykolog, socialrådgiver og lærere formet et koncept, hvor begge formål; synshandicapkompenserende undervisning og danskundervisning er smeltet sammen til en metode specielt til målgruppen. Blandt andet har underviserne nu lært at tage højde for, at flere af kursisterne har været udsat for tortur, hvilket vanskeliggør indlæring af simple ting, så som navnet på køkkenredskaber, som kun kan indlæres ved, at eleven rører ved genstanden. Bare en simpel berøring kan reaktivere en torturoplevelse, hvor neglene blev revet af hånden eller torturen blev udført med bind for øjnene. Alligevel lykkes undervisningen ganske godt. „De fleste kursister gennemlever et forløb, hvor de kommer til at synes, at det er rigtigt og det er godt at kunne færdes selv på gaden. At kunne lave sig en kop kaffe. At kunne putte noget mad i mikroovnen. Og de bliver tændt på at få en uddannelse, at læse videre og komme i arbejde“ vurderer Lykke Jensen, som grundlæggende synes, at der nu er fundet en form som gør, at der sker en positiv integration.

Mere komplekst for indvandrerne

„Jeg vil næsten sige, at deres situation i forhold til det kulturelle kunne være mere kompliceret“ siger Lykke Jensen om de 6-700 synshandicappede indvandrere som

Instituttet ikke betjener. „Jeg tillader mig at se det ud fra et fagligt, moralsk synspunkt. Overordnet er en synshandicappet, analfabetisk indvandrer kvinde jo ikke den, der har de største chancer på arbejdsmarkedet“, konstaterer Lykke Jensen og fortsætter, „set i det perspektiv er det jo nok ikke dér, man vil prioritere økonomiske midler.“ Men set i et menneskeligt og moralsk perspektiv, mener Lykke Jensen det er her, behovet er allerstørst, for som hun konstaterer „meget mere isoleret kan man vel ikke blive?“

Nye veje

Instituttet kunne i princippet godt gøre en indsats overfor synshandicappede indvandrere. Men det arbejder man ikke med i dag. Dels fordi der ikke er kapacitet til det, og dels fordi undervisningen i dag forudsætter bosættelse i København under forløbet. „Jeg tror, vi kunne komme meget længere i samarbejde med andre aktører - kunne gøre tilbuddet rigtigere, længere og større“, lyder Lykke Jensen's bud på handlemuligheder overfor den store indvandrergruppe. Hun foreslår konkret at integrere synshandicappede i oplysningsforbundenes dansk-undervisningstilbud, under forudsætning af, at undervisningen bliver tilpasset målgruppen. Lykke Jensen fremhæver også mulighederne i et samarbejde mellem de instanser, der i dag udgør danske blindes professionelle netværk, som en mulig løftestang for initiativer.

Vi har pligt til at handle

„Jeg synes, vi har en samfundsmæssig forpligtelse til at informere folk, der har et behov, som vi ved kan afhjælpes. Og gøre det på en måde, så de forstår den hjælp“, mener Lykke Jensen, som ikke synes et tilbud til synshandicappede indvandrere er et kunstigt skabt behov.

„Det er vel heller ikke at skabe kunstige behov, at give en udviklingshæmmet mongol briller på? Han har aldrig bedt om at få briller på. Han bliver bare aggressiv, når han ikke kan se. Så når vi insisterer på at komme ud og sætte briller på næsen, så skaber vi ikke kunstige behov. Så hjælper vi en, der ikke selv kan formulere sine behov“, slutter Lykke Jensen.

Udbud skal afspejle behov

Af Benedikte Kragh-Schwarz

Benedikte Kragh-Schwarz, bibliotekar og leder af Indvandrerbiblioteket, under Statsbiblioteket i Århus

Indvandrerbiblioteket skal støtte folkebibliotekerne i deres betjening af indvandrere og flygtninge. Tilbuddet skal give brugerne mulighed for at bevare kontakten til eget sprog og egen kultur og give information om det danske samfund.

Indvandrerbibliotekets samlinger skal så vidt muligt omfatte de materiale typer, der tilbydes på folkebibliotekerne og skal, med hensyn til indhold, opbygges på grundlag af samme kriterier for valg, som er gældende for det øvrige tilbud. Da der i indvandrerbibliotekets målgruppe er forholdsvis flere læseuvante og analfabeter, skal der i særlig grad tages hensyn til dette i samlingsopbygningen. Konkret skal der lægges særlig

vægt på materiale, som kan anvendes af disse grupper f.eks. musik, video og lydbøger/bog + bånd.

Samlingerne

Indvandrerbiblioteket har inden for de sidste godt 10 år opbygget en mindre samling lydbøger på en række sprog. Denne samling omfatter i øjeblikket lydbøger på 15 sprog med hovedvægt på arabisk, persisk, polsk, serbo-kroatisk, tyrkisk og urdu. Opbygning af samlingen har i høj grad været afhængig af tilgængelige tilbud. På grund af et yderst begrænset udbud af ikke-klausulerede, oftest kommercielt producerede lydbøger har det ikke været muligt at foretage en egentlig planlægning af opbygning og vedligeholdelse af samlingerne. Indvandrerbiblioteket må i stedet løbende, via danske og internationale kontakter, holde sig orienteret om nye titler og indrette anskaffelse på, når materiale fra tid til anden kommer på markedet.

Samlingerne omfatter nu ca. 2.900 eksemplarer fordelt på ca. 700 titler. Lydbøgerne er løbende blevet registreret i Indvandrerbibliotekets sprogopdelte kataloger. I 1999 udarbejdes et samlet lydbogskatalog. Præsentation af materialerne sker desuden i begrænset omfang ved de studiebesøg som Indvandrerbiblioteket modtager og gennem de præsentationer af Indvandrerbibliotekets

virksomhed, der sker over for bibliotekerne og brugerne i øvrigt ved foredrag og møder.

Begrænset benyttelse

Efterspørgslen efter lydbøger har gennem alle årene været ret begrænset og udlånet fra Indvandrerbiblioteket tilsvarende lille. I forbindelse med et bosnisk projekt, efter modtagelsen af de bosniske krigsflygtninge i midten af 90'erne, anskaffedes en større samling lydbøger på serbokroatisk. De blev præsenteret på folkebibliotekerne igennem Indvandrerbibliotekets sædvanlige bogdepoter og gennem kataloger og plakater på serbokroatisk. Dette resulterede dog ikke i væsentligt større udlån.

Fremtiden

Som sagt har benyttelsen indtil nu været meget begrænset. Skulle behovet ændre sig, bl.a. gennem ændret demografisk sammensætning af brugergruppen, er Indvandrerbiblioteket meget positiv over for at arbejde for et bedre tilbud. Realistisk set er et sådant forbedret tilbud nok kun muligt ved at der satses på en produktion af lydbøger her i landet evt. som en udbygning af Københavns Kommunes Bibliotekers tidligere etablerede produktion. Dette bør i så fald ske i et tættere nordisk evt. europæisk samarbejde, som kan sikre en bredere afsætning og benyttelse, og materialerne bør være alment

tilgængelige og ikke klausulerede kun til brug for blinde og synshandicappede. Som ved KBB's tidligere projekt indgår Indvandrerbiblioteket i så fald gerne med specialviden vedrørende sprog og litteratur f.eks. i forbindelse med udvælgelse af titler til indlæsning. En målrettet og omfattende markedsføring af tilbuddet bør være et væsentligt element i en sådan fremtidig satsning.

Aktuel beholdning af lydbøger for voksne og børn på udvalgte sprog

Tyrkisk: 91 titler - 285 eksemplarer

Arabisk: 129 titler - 407 eksemplarer

Persisk: 84 titler - 331 eksemplarer

Vietnamesisk: 17 titler - 68 eksemplarer

Serbokroatisk: 107 titler - 1131 eksemplarer

Hvem gør hvad?

Udgivelser af indvandrerlydbøger i Danmark

Danmarks Blindebibliotek (DBB)

En institution under Kulturministeriet

DBB har endnu ikke produceret lydbøger på indvandrersprog. Der produceres kun i begrænset omfang lydbøger på fremmedsprogene engelsk og spansk ud fra den filosofi, at man ikke vil bruge ressourcer til at fremstille fremmedsprogede lydbøger, da man nemt kan skaffe dem via det internationale lånesamarbejde f.eks. fra Sverige og England. Udlån af lydbøger fra DBB er klausulerede.

AV Forlaget Den Grimme Ælling

Kommercielt lydbogsforlag

Den Grimme Ælling har for flere år siden produceret enkelte lydbøger på indvandrersprog. Det var eventyr af H.C.Andersen på sprogene tyrkisk og urdu. Men man valgte at stoppe produktionen p.g.a. for lidt salg. Forlaget har ingen konkrete planer om nye udgivelser på indvandrersprog, men er klar over et kommende behov. Produktionsapparatet står klar til hvilke indlæsninger og i hvilke medier der måtte være brug for.

Dansk Bibliotekscenter A/S (DBC)

DBC har ikke udgivet lydbøger på indvandrersprog, og har ikke planlagt nogen indsats på dette område.

Gyldendal Medier

Kommercielt forlag

Gyldendal udgav for år tilbage enkelte lydbøger for børn på sprogene tyrkisk og urdu. Det var indlæsninger af børnebøger skrevet af Ole Lund Kirkegaard. Men det var ingen salgssucces. Gyldendal planlægger ingen ny produktion af lydbøger på indvandrersprog.

KKB-Lyd

En afdeling oprettet i 1983 under Københavns Kommunes Biblioteker

KKB-Lyd har gennem en årrække produceret lydbøger på sprogene albansk, arabisk, kurdisk, persisk, serbokroatisk, tyrkisk og urdu. Lydbøgerne er til salg, og kan ikke lånes fra KKB-Lyd.

Lydbøger på indvandrersprog er ikke noget specielt indsatsområde, men KKB-Lyd vil udsende lydbogstilbud, hvis der viser sig et stigende behov.

KLO

Kultur- og Litteraturorientering for Læsehandicappede

Selvejende institution, beliggende i Vejen

KLO indlæser lydmaterialer på efterspørgsel. Der har indtil nu ikke været nogen henvendelser vedrørende lydbøger på indvandrersprog.

Kan Danmark få ideer fra nabolandet ?

Erfaringer fra Sverige.

Interveiw med Sten Gustavsson, Talboks- och punktskriftsbiblioteket, af Kirsten Broager, DBB

(Artiklen er baseret på et interview og har derfor spørgsmål på dansk og besvarelser på svensk)

tpb

TPB har ansvaret for, at synshandicappede og læsehandicappedes behov tilgodeses med litteratur i form af lydbøger, punktbøger og elektroniske medier. Udlånet sker gennem folkebibliotekerne.

Hvor stor er jeres bogbestand indenfor indvandrerlitteratur

TPB har för närvarande böcker på 47 språk utöver svenska. Det största enskilda beståndet utgörs av våra böcker på finska - närmare 3.500 titlar. Genomsnittligt ligger förvärven av böcker på andra språk än svenska varje år på ca 10% av den totala accessionen. För dagen är dess andel av det totala talboksbeståndet ca 13 % (drygt 8000 titlar). Man beräknar f.ö. att ca. 10% av Sveriges befolkning har utländsk härkomst.

Hvordan prioriterer I indvanderlydbøger i TPB's samlede virksomhed:

 Planeringen framåt i tid brukar därför ge sig av sig själv. Det hela beror också mycket av var böcker finns att förvärva. Vår invandrarbibliotekarie, Maria Tapaninen, får ofta i sitt kontaktarbete kunskap om behov av talböcker på ett visst språk och kan med anledning därav inleda ett efterforskningsarbete som ofta resulterar i köp av ett antal titlar, ofta som kassetböcker. Det inträffar även att Maria Tapaninen via kontakter initierar inläsning i Sverige. Detta inträffar då det kanske visat sig omöjligt att förvärva redan gjorda inläsningar.

Hvad viser statistikken:

 Merparten språk lånas ut varje år. Detta kan visas med speciella statistik-uttag där lån efter vad man i Sverige kallar "hyllsignum"* anges. Dessa "hyllsigna" kan identifieras språk för språk.

*"Hyllsignum"= hyllesignatur. Det kan f.eks. være signaturen hmf=serbokroatisk, Hsg=arabisk o.s.v.

Hvordan låner TPB lydbøgerne ud til bibliotekerne?

 Merparten lån av böcker på andra språk än svenska går ut som s.k. enstaka fjärrlån, dvs. vi sänder titel för titel till ett frågande bibliotek som därefter förmedlar lånet/lånen till en lokal läsare. En mindre del går ut som s.k. depositionslån (vandringsbibliotek) - man sänder då en större samling böcker med lång lånetid till ett bibliotek som har många läsare på sin ort. Den senare typen av förmedlingslån gäller framför allt böcker på finska.

Har TPB udarbejdet skriftlig information til indvandrere på flere sprog?

 Ja, i någon mån. Viss information inklusive katalog finns t.ex. på finska. Alla annotationer (den TPB-unika kommentaren över varje boks innehåll, finns från 1985 även på själva emballagen) över titlar på finska är f.ö. också skrivna på såväl finska som svenska. Allmän TPB-information finns på engelska och spanska. Vi publicerar även en urvalslista över en del av förekommande språk. Listan – f.n. kallad "Från albanska till vietnamesiska" är på svenska, men är ett gott redskap för de bibliotekarier och andra låneförmedlare som möter läshandikappade invandrare.

 Har I to-sproget personale ansat på TPB til netop dette arbejdsområde?

 Ja, vår invandrarbibliotekarie, den ovan nämnda Maria Tapaninen, är finskspråkig. Det finns även andra i personalen som engagerats t.ex. för annotations-skrivning av böcker på estniska, ungerska etc. Maria Tapaninen kan även referera till externa personer med kunskaper i de enskilda språken.

 Er der andre producenter af indvandrerlydbøger i Sverige?

 Såvitt känt är TPB den enda producenten av denna typ av material. Däremot finns några bokhandlar som säljer utomlands framställda kassetböcker (svensk benämning på inläsningar som är fria för alla att köpa eller låna - TPB använder däremot dessa kassetböcker enbart för talboksbruk. En talbok kan man i Sverige som läshandikappad endast låna på bibliotek).

Sælger TPB indvandrerlydbøger?

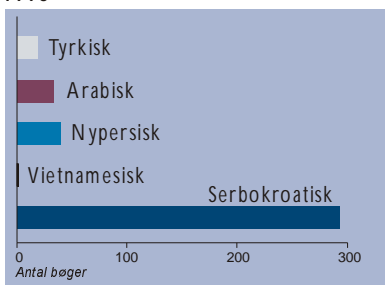
 Det forekommer någon enstaka gång, men då endast av talböcker som TPB producerat. Dessa kan vid behov förvärfvas av de svenska folkbiblioteken via Bibliotekstjänst AB i Lund, således ingen direktförsäljning från TPB.

Se diagrammer på næste side...

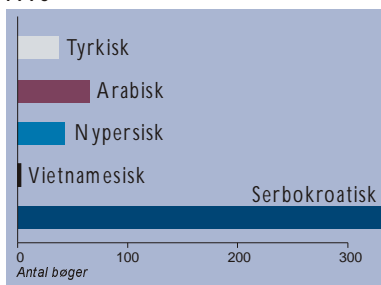
(Definition af lydbøger/kassettebøger: I Sverige kaldes indlæsninger, som frit kan købes og lånes for "kassettböcker", mens "talböcker" er betegnelsen for de lydbøger, der lånes af blinde og læsehandicappede på folkebibliotekerne)

Tpb: Udlån af bøger for voksne

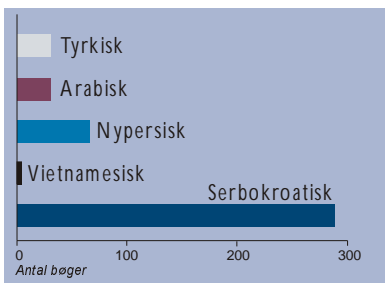
1995

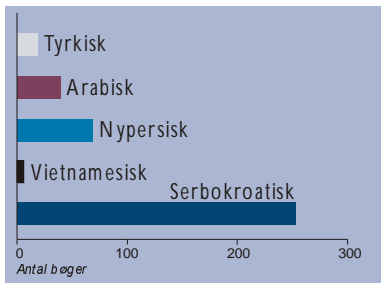
1996

1997

1998

Virkelige og konkrete tilbud har interesse

Lydbogen skal være der, hvor brugeren er.

Af Kirsten Broager

Kirsten Broager,
informationsmed-
arbejder, DBB

”Vi ser ikke ret mange ældre indvandrere og flygtninge - og slet ikke nogle der er blinde eller svagsynede på bibliotekerne”

Lone Hedelund, afdelingsbibliotekar, Hasle/Gellerup Biblioteker

På ingen af bibliotekerne i Vollsmose, Gellerup og Ishøj møder man synshandicappede indvandrere og flygtninge. Selv i det opsøgende arbejde er etniske minoriteter stadig et sjældent syn. Umiddelbart kunne man tro, at den voksende gruppe af ældre indvandrere og flygtninge i Danmark, fik biblioteksbetjening via bibliotekets hjemmelåner ordninger, parallelt med danske i samme aldersklasse. Men det er ikke tilfældet, viser en rundspørge. Faktisk er der på de tre biblio-

teker kun én konkret erfaring med nye danskere på plejehjem (se: Det er for sent - betragtninger fra det opsøgende arbejde i Odense)

“Det kan godt være, at målgruppen er blinde, men der er sådan set brugere nok som bare ikke kan læse”

Lone Hedelund, afdelingsbibliotekar, Hasle/Gellerup Biblioteker

Det er vigtigt at kombinere løsninger af behov, så ressourceanvendelsen er rimelig i forhold til nytteværdien, påpeger de tre biblioteker. Og fremhæver, at de mange analfabeter og dem, der ønsker at fastholde eget modersmål, også kan have glæde af et lydbogstilbud på indvandrersprog. Lydbøger til denne gruppe skal derfor kunne anvendes bredt og samlinger udnyttes optimalt. Dette sikres alene ved, at udlånsmateriale udbydes uden restriktioner. Alle med behov skal kunne låne. Det er en forudsætning for, at bibliotekerne kan forsvare at investere i disse materialer.

”Vi har en mindre samling med lydbøger på bosnisk, arabisk og tyrkisk. Specielt de gamle titler, i den klassiske blå indpakning er nærmest umuligt at få udlånt”

Ågot Berger, Indvandrekonulent ved Århus Kommunes Biblioteker

Enkelte biblioteker har allerede investeret i lydbøger på indvandrersprog. Det har dog ikke vist sig at være den

store succes. Udlånet er begrænset. Men det mener bibliotekarerne, der er en god forklaring på. Valget af titler har ikke ramt plet. Nok har mange af indvandrerne fortællingen med som kulturel værdi, men det betyder ikke, at det er dét, de har brug for at læse. Bibliotekarerne i de tre byer mener at erfaringerne med ikke-handicappede indvandreres foretrukne litteratur, kan give et godt fingerpeg. Her er det knaldromaner, gode historier (ikke eventyr), historiske beretninger, offentlig information, håndarbejde og dameblade for kvinder samt religiøse bøger, i form af tolkninger og diskussioner om Koranen, der efterspørges. Lydbogens udseendet er af overraskende stor betydning, beretter de tre biblioteker samstemmende. En ensfarvet mappe, alene forsynet med titel vækker ikke den store læselyst for den, der kan se. Bibliotekerne er ikke i tvivl om, at materialet også skal være visuelt attraktivt.

”Det her er ikke de store bibliotekers behov alene”

Lone Hedelund, afdelingsbibliotekar, Hasle/Gellerup Biblioteker

Problematikken her, mener de tre biblioteker, er aktuel for store som for små biblioteker. På steder med en stor koncentration af både indvandrere og flygtninge er mange forskellige sprog aktuelle. I Århus er der i øjeblikket f.eks. brug for materiale på 6 sprog, i Odense på 8. Men behovet for materialer på de enkelte sprog skifter

efter placeringen af nye flygtninge, og hvor indvandrerne flytter hen. Det gælder også for mindre byer, hvor en enkelt sproggruppes behov kan melde sig fra den ene dag til den anden og forsvinde igen, i samme tempo.

”Centrale løsninger, dem går jeg meget ind for”

Jette Borch, børnebibliotekar, Ishøj Bibliotek.

Behovet på sigt, er åbenbart for de tre biblioteker. Alligevel peger de alle på nationale tilbud, man som lokal- eller centralbibliotek kan investere i dele af. Der er ikke ressourcer i bibliotekerne til at lave research og indkøbe lydbøger på indvandlesprog. Et eventuelt kommende lydbogstilbud skal produceres og samles centralt. Bestillingsprocedurer skal være så enkle som muligt, fremhæver de tre biblioteker, der konkret forestiller sig et samarbejde mellem Indvandrerbiblioteket og Danmarks Blindebibliotek, som ideelt. De adspurgte biblioteker melder sig på banen som interesserede i lydbogsforsøg for gruppen. For den nære kontakt til den enkelte indvandrer eller flygtning, varetages bedst lokalt.

”Lydbøgerne skal cirkulere på de bibliotekssteder, hvor der netop nu er brug for dem. Ved en depotordning bliver et lille antal bøger alt for hurtigt udlæst.”

Lone Hedelund, afdelingsbibliotekar, Hasle/Gellerup Biblioteker

Lydbogen skal være dér, hvor brugeren er, mener de tre biblioteker. Det er helt afgørende for et tilbuds succes, at varen står på hylderne, så tilbuddet er virkeligt og konkret. Klassiske depotordninger har ingen interesse. Der skal mere fleksible ordninger til. Århus fremhæver deres gode erfaringer fra samlingerne af danske lydbøger, til inspiration. Ordningen administreres ved hjælp af kvoter, men den enkelte titel skifter ejerskab, fra bibliotek til bibliotek, afhængig af hvor bogen afleveres.

”Dette er en faglig udfordring: Det er bibliotekernes pligt at vide, hvad der kommer til at røre sig om nogle år. At være på forkant med nogle ting, at se nogle udviklingstendenser. Om 5 år har vi mange ældre og svagsynede indvandrere. Man kan ikke sige, at man skal gøre noget ved det.. Men man skal vide, hvad der kommer, og så kan der være tale om et fravalg.”

Lone Hedelund, afdelingsbibliotekar, Hasle/Gellerup Biblioteker

DBB's informationschef Lisbeth Trinskjær og informationsmedarbejder Kirsten Broager interviewede i august 1999 følgende biblioteker og personer:

Århus Kommunes Biblioteker

Winni Thorup, afdelingsleder af "Fiktion og Medier"
på Hovedbiblioteket

Lone Hedelund, afdelingsbibliotekar i Hasle/Gellerup
Biblioteker

Odense Centralbibliotek

Ena Ravn, indvandrerbibliotekar, Odense Banegård
Center

Anne Lauridsen, afdelingsbibliotekar Vollsmose
Bibliotek

Ishøj Bibliotek

Jette Borch, børnebibliotekar

Det er for sent

Betragtninger fra det opsøgende arbejde i Odense

Interview med Birgit Juul Pedersen, Odense Centralbibliotek, af Kirsten Broager

På plejehjemmet i Vollsmose er der besøg af en bibliotekar hver måned. Blandt beboerne er der ældre indvandrere med senil demens. De er med i specielle demensgrupper, der kræver intensiv personalepleje. Der er f.eks. enkelte indvandrere fra Polen, Pakistan, Tyrkiet og Vietnam. De holder sig helt for sig selv, kommunikerer ikke med nogen og fornemmes som totalt isolerede.

Bibliotekaren forsøger at stimulere med billedværker eller musik på kassettebånd fra deres eget land, indkøbt til Odense musikbibliotek. Men uden den store succes, for det skaber praktiske problemer. For eksempel kan en beboer fra Vietnam ikke holde ud at høre musik med høretelefoner på, hvorfor han forstyrrer de andre beboere på gangen med alt for høj kinesisk/vietnamesisk musik. Og så bliver der slukket.

Lydbøger på fremmedsprog efterspørges faktisk af personalet i en forestilling om at beboerne aktiveres ved at sidde

fortsætter næste side...

og høre en lydbog. Bibliotekaren deler dog ikke denne drøm. Hun ved af erfaring at det er krævende at læse lydbøger. Man skal være modtagelig, interesseret og opmærksom for at følge med og få udbytte. Senile ældre mennesker har ikke mere de egenskaber. Det gælder for danske, som for udlændinge. Bibliotekaren samarbejder med et personale, der har stor vilje og overskud til at beskæftige beboerne, men tror ikke på et bibliotekstilbud til disse beboere. Det er for sent !

Der skal handles i tide

Fremfor at opsøge beboere på plejehjem bør ældre blinde og svagsynede indvandrere og flygtninge opsøges allerede mens de er i eget hjem, via deres familie, ved at tage dem ind som b-k-lånere. De vil være motiverede, og de vil forstå et bibliotekstilbud.

På sygehuset møder biblioteket mange indvandrere og flygtninge i alle aldersklasser. Mange er analfabeter. Men indlæggelsestiden er i dag så kort, at man ikke kan nå at fremskaffe f.eks. lydmaterialer.

Et evt. nyt tilbud med populære lydbøger på indvandrer-sprog vil selvfølgelig blive indkøbt til sygehuset, men de lydbogstitler, der allerede er indkøbt, benyttes ikke. Titlerne er ikke de rigtige, og udseende sælger ikke.

Gælder netværket også for andre kulturer ?

Dansk Blindesamfund og synshandicappede flygtninge og indvandrere.

*Kurt Nielsen
Næstformand
Dansk Blinde-
samfund*

Igennem mange år har Dansk Blinde-samfund på et helt individuelt plan beskæftiget sig med synshandicap-pede flygtninge og indvandrere, som har haft behov for massiv social støtte og praktisk hjælp.

*John Heilbrunn
Leder af interna-
tional afdeling
Dansk Blinde-
samfund*

For cirka 3 år siden oprettede Dansk Blindesamfund et flygtningeudvalg i erkendelse af, at flygtningestrømmen var blevet intensiveret og at blinde flygtninge uden basal kendskab til dansk sprog og det danske samfund havde dårlige muligheder for at opnå et anstændigt ophold i landet.

Eftersom viden i vor medlemskreds på dette område var særdeles begrænset, måtte der først foretages en rund-

spørge til alle blindekonsulenter for at skabe et kvantitativt overblik. Samtidig måtte det erkendes, at mange af personerne i denne målgruppe netop på grund af manglende dansk kundskaber havde meget ringe muligheder for at få videreformidlet deres problemer og ønsker med henblik på en mere varig løsning.

Bortset fra dette forsøg på at kortlægge hvor der p.t. er flygtninge og indvandrere, har udvalget på forskellig vis indhentet oplysninger og erfaringer fra andre lande og fra institutioner, der måtte antages at være i besiddelse af viden på dette område.

På det seneste har Dansk Blindesamfund udarbejdet pjecen: "Blinde og stærkt svagsynede asylansøgere", der især er møntet på de myndigheder, som for første gang er stillet over for synshandicappede klienter. Med pjecen, der beskriver forskellige praktiske huskereglere og gode råd, tilsigtes det at bryde isen og samtidig gøre Dansk Blindesamfunds eventuelle rolle lidt mere synlig.

Behovet for litteratur, information m.v. på en række forskellige sprog er enormt. Vi har med Dansk Flygtningehjælp drøftet, hvilke pjecer, der er trykt på forskellige sprog. Disse oplysninger skal medvirke til at få gjort sådanne informative pjecer tilgængelige for blinde flygtninge og indvandrere.

Dansk Blindesamfund har selvsagt en stor interesse i at samarbejde med private organisationer og offentlige myndigheder om udvikling af service- og informations-tilbud til en minoritet blandt Dansk Blindesamfunds godt 12.000 medlemmer.

Dansk Blindesamfund mener selv, at den bistand, vi kan yde, ikke ligger på det massive kulturformidlende eller sprogudviklende område, selv om disse er af uhyre stor betydning for at sikre, at målgruppen kan få en bedre start ved ankomst her til landet. Der, hvor vi kan sætte ind, er ved at bidrage med oplysninger, der kan sikre, at denne meget sårbare gruppe kan opnå relevante undervisningstilbud og tilgang til informativt materiale i et medie, de kan læse, typisk indspillet på kassettebånd.

De allermest presserende undervisningsbehov består i at etablere muligheden for disse mennesker til at kunne kommunikere direkte og uden formidler i forhold til danske myndigheder og serviceudbydere. Dette skal ske ved en massiv, kvalitativ og veltilrettelagt danskundervisning, samt ved indlæring i de basale blindekompenenserende fag, så som mobility og træning i almindelig daglig livsførelse (ADL). Disse undervisningsfag skal planlægges og gennemføres af de ansvarlige offentlige myndigheder og Dansk Blindesamfunds rolle i denne forbindelse vil være at fungere som rådgivere og vejledere, samt overvåge

at tilbudene har den fornødne kvalitet.

Herudover må tilgangen til information tilvejebringes dels ved produktion herhjemme (indlæsning af bøger på relevante sprog), dels ved at litteratur, religiøse værker m.v. rekvireres fra lande, hvor de må antages allerede at være blevet produceret for blinde.

Denne udfordring er vanskelig, men helt nødvendig, hvad enten de omhandlede flygtninge/indvandrere agter at slå sig ned i Danmark permanent, eller blot ønsker at tilbringe tiden her i landet, til det igen bliver muligt at vende hjem. En sådan opgave bør løses af de ansvarlige offentlige myndigheder, i Kulturministeriets regi.

Ny virkelighed, kræver nye metoder

Biblioteksbetjening af blinde og læsehandicappede indvandrere.

Af Ågot Berger

Ågot Berger, bibliotekar og indvandrerkonsulent ved Århus Kommunes Biblioteker. Modtog i 1999 R. Lysholt Hansens Bibliotekspris bl.a. for at udvikle FINFO 2000, en internet-guide for indvandrere og flygtninge.

At give læsehandicappede indvandrere og flygtninge lige adgang til information og oplevelse på bibliotekerne, er en vigtig opgave for DBB og folkebibliotekerne. Selv om antallet af blinde indvandrere talmæssigt er relativt begrænset, så er det at tilbyde et kvalitetstilbud til læsehandicappede - herunder analfabeter fra de etniske minoriteter - en stor udfordring. Det er det af flere grunde:

Mange i målgruppen har meget ringe dansk kundskaber, med lille eller ingen tradition for at benytte bibliotekerne. De har svært ved at efterspørge bibliotekernes tilbud, når de ikke har

kendskab til, hvad bibliotekerne kan levere. Det, de vil efterspørge som lydbaseret informationsmateriale på enkelt dansk om rettigheder og muligheder, eller romaner og faglitteratur på deres eget sprog - kan vi ikke tilbyde, da det kun i ringe udstrækning produceres i dag.

En bredt sammensat gruppe

Hvem er de læsehandicappede indvandrere? Dels er det den gruppe, der kom til Danmark som billig arbejdskraft i 70'erne. Dels er der analfabeter blandt de flygtninge, som er kommet de sidste 10 år, primært ældre palæstinensere, irakere, kurdere og somaliere. Endelig er det de blinde eller ordblinde indvandrere i alle aldre. Den største gruppe af de, der ønsker materialer på lyd, vil vi finde blandt ældre indvandrere, men generelt er der større efterspørgsel på musik, lydbøger og informationsmaterialer på video, fra biblioteksbrugere fra de etniske minoriteter.

Ældre indvandreres behov

Der er for nylig udarbejdet en brugerundersøgelse blandt ældre flygtninge og indvandrere i Århus Kommune - og deres plejebestand. Der er ca. 1000 ældre af udenlandsk herkomst i Århus. De største grupper udgøres af vietnamesere, polakker, tyrkere, iranere, irakere/kurdere og palæstinensere. Der er aspekter i undersøgelsen, som er relevant i bibliotekssammenhæng. Næsten samtlige af

de, der interviewes understreger, at de er dårlige til at forstå, tale, læse og skrive dansk. De efterlyser dansk-undervisning, fordi de oplever, at deres dårlige dansk-kundskaber er en barriere for at kunne begå sig i det øvrige samfund. De mangler information på deres eget sprog om alt fra statsborgerskab, familiesammenføring, sociale rettigheder, økonomiske forhold og rejseregler. De oplever en afhængighed af at modtage information og viden indenfor deres sociale netværk, hvor der er et sprogfællesskab.

Behov for væresteder

Bait al-Sharq (Østens Hus) er et nystartet værested i Gellerup for ældre flygtninge og indvandrere i Århus. Projektleder Hicham Chouceir fortæller, at mange ældre er isolerede og lever ensomt i betonblokkene. Derfor er det afgørende at etablere væresteder, hvor man opbygger trygge rammer med de ældres egen direkte indflydelse, rådgivning og information på modersmål samt introduktion til det danske samfund.

Vil arbejde på at finde løsninger

Ved Århus Kommunes Biblioteker har vi indtil nu ikke haft særlig fokus på at servicere læsehandicappede og blinde fra de etniske minoriteter. Men vi har en målsætning om at "Bibliotekerne er vigtige redskaber for integration af flygtninge og indvandrere i samfundslivet". Vi vil nu ar-

bejde mere målrettet med at afdække behov og fremkomme med løsninger. Vi har en mindre samling af lydbøger på bosnisk, arabisk, persisk og tyrkisk. Specielt de gamle titler, i den klassiske blå indpakning, er nærmest umulig at få udlånt. Der er et stort udlån af musik (kasettebånd og CD) og videofilm på originalsproget. Det er vigtigt, at den fremtidige produktion af lydbøger har den nye attraktive lydbogsindbinding, og at man producerer det, der er mest populært og let tilgængeligt.

Ensomhedsfølelsen er stor

At blive gammel er svært. At blive gammel i et fremmed land, fjernt fra det sted og den familie man en gang var en del af, gør livet endnu sværere. Mange flygtninge udtrykker vemod over livet i eksil, og blandt mange ældre flygtninge og indvandrere er ensomhedsfølelsen stor. Selv om mange bor sammen med familien, lever disse på "dansk". Børn og børnebørn går på arbejde, i skole og har en fortravlet hverdag .

Sprog uden nuancer

Jo ældre man bliver, jo vigtigere bliver det oprindelige, historien. Det gælder både for sproget og minderne, at det som kom sidst ind, forsvinder først ud. For de, som overhovedet har lært dansk, kom det sent ind i deres liv, og forsvandt hurtigt ud - når man ikke længere var på arbejdspladsen. For de fleste første generations indvan-

drere har det nye sprog heller ikke forplantet sig med sine nuancer, men er blevet et sprog, man anvender, når man er tvunget til det - i det offentlige rum. Derfor vil det tillærte sprog være fattigt, sammenlignet med ens eget. Den svenskfinske forfatter Antti Javala; som på trods af at hun livet igennem skrev sine bøger på svensk har skrevet: "Det är mitt finska språk som är min hud, min luft, mitt snöfall, min vrede och sorg. Det är i det språket jag läker mina djupaste sår och det är där jag formar och planterar mina känslor. Mitt finska språk är själva ursprunget och grunden till mitt jag."

Bibliotekerne kan bidrage til at forbedre de etniske minoriteters livskvalitet ved at indfri deres muligheder for at høre hjemlandets musik og historier på deres eget sprog, uanset blind, ung eller gammel, analfabet eller funktionel analfabet.

Meget forskellige behov

Behovene vil være forskellige. I højere grad end tidligere vil vi stå overfor en gruppe af blinde eller læsehandicappede, hvor nogle vil fastholde deres tradition og religion, andre vil være kulturelle blandingsprodukter. Nogle vil have været moderne nomader, med baggrund i forskellige mellemøstlige og europæiske lande. Vi vil møde flere selvbevidste eller veluddannede, som stiller avancerede krav om støtte til lige muligheder. Nogle vil være seku-

lære, fordi de er flygtet fra det iranske præstestyre. De ønsker måske Rushdie på persisk. I den arabiske del af Mellemøsten, Tyrkiet og Pakistan har Islam fået ny betydning. Fra disse brugere vil vi møde større efterspørgsel på Koranen og bøger om islamisk levevis. Vi vil møde ønsker om varierede emner fra assyrisk historie, golfkrigens betydning for det nyere Mellemøsten, om Pakistans dannelse, Zarathustras persiske skrifter til nye og gamle poeter og forfattere fra de lande, som de etniske minoriteter kommer fra.

Handling fra flere vinkler

Hvordan skaffer man et differentieret tilbud af lydbøger på tyrkisk, arabisk, urdu, persisk, vietnamesisk osv? I bogen "Biblioteket mitt i världen" gennemgår Maria Tapaninen de svenske erfaringer på området. På Talboks- og punktskriftsbiblioteket (TPB) er der en udenlandsk lydbogssamling på 46 sprog, ca. 5-600 titler (flest finske). I den svenske bibliotekslov fra 1997 har man formuleret, at det er bibliotekernes forpligtigelse at understøtte funktionshæmmede indvandrere og minoriteters ret til litteratur "i former särskilt anpassade till dessa grupperns behov." TPB har erfaret, at de fleste lande har lydbogsproduktion og foreninger for synshæmmede. Men mange steder kender end ikke de nationale biblioteker til deres produktion. Ofte er der dårlig standard på de lydbøger, der produceres i de forskellige lande, indlæseren

sidder måske ved køkkenbordet, og kvaliteten bliver derefter.

At sørge for at dét, der er produceret på verdensplan i dag, bliver tilgængeligt til køb i de forskellige lande, er en central opgave. Derudover bør man internationalt arbejde for en fælles lydbogsstandard til produktion af lydbøger så de enkelte lande med lethed kan udnytte hinandens bogbestand. Kun på denne måde kan opgaven med at opbygge et bedre tilbud på de forskellige sprog imødekommes.

Følgende tiltag kunne overvejes:

Blindebibliotekerne i de nordiske lande og EU indgår i et produktions-, salgs- og lånesamarbejde. Lydbøgerne skal i deres udformning være attraktive, så de signalerer video/kassettebånd - ikke bøger.

På lang sigt udvikles det til et verdensomspændende projekt. Der igangsættes produktion af fortællinger på kassettebånd, som ældre fra de etniske minoriteter i lokalområdet læser ind. På Rosengården i Malmø har man positive erfaringer med, at bedsteforældre på denne måde kan viderebringe historier fra da de var børn til de kommende generationer.

Der etableres en hjemmeside på Internet, hvor man lægger lydfiler på de forskellige sprog. Det forudsætter en afklaring af ophavsretsproblematikkerne.

Der etableres en national vidensbank, hvor staten lægger informationsmateriale om muligheder, rettigheder og pligter som lyd- og tekstfiler på hovedsprogene til de forskellige etniske minoriteter.

Der etableres en hjemmeside, som er målrettet læsehandicappede fra de etniske minoriteter, med de relevante links

Internet som værktøj

Mange opfatter Internettet og IT-baserede løsninger som noget, der er forbeholdt de avancerede brugere. Det er forkert. Min erfaring fra biblioteksorientering for alfabetiseringshold fra sprogskoler er, at Internettets store fortrin er, at man kan bevæge sig rundt ved at klikke med musen. Du skal ikke nødvendigvis skrive for at kunne se. På projektet "Det Talende Værksted" på Hovedbiblioteket i Århus, har man arbejdet systematisk med programmer, som letter adgangen til brugen af Internettet, og tekstfiler for læsehandicappede og blinde. Blinde og ordblinde danskere og indvandrere kan komme med den tekst (på latinske alfabeter), de skal have læst, få den scannet ind og derefter læst højt via talesyntese. Mange ordblinde

indvandrere føler sig dobbelt handicappede i deres uddannelse, da de både har problemer med at læse, og ikke begår sig perfekt på dansk. I dag er kvaliteten af den danske udgave af syntetisk tale dårlig, nærmest uanvendelig for indvandrere. Forskningsministeriet har bestilt en udvikling af en dansk, digital tale, som vil være tæt på menneskelig tale, så i løbet af relativt kort tid vil dette problem være løst. Syntetisk tale kan også bruges til andre tekster på Internet der anvender det latinske alfabet, f.eks. somali.

I forhold til danskundervisning udvikles der i disse år flere CD-Rom-programmer, som er gode. Disse kan med fordel installeres på computere på biblioteker, væresteder og lokalcentre.

FINFO

På FINFO: informationsnetværk for de etniske minoriteter i Danmark (www.finfo.dk) er der samlet links fra og om de lande, de etniske minoriteter i Danmark kommer fra. Her kan man klikke sig rundt til radioprogrammer, billeder fra nationale seværdigheder og hjembyen samt nyeste nummer af aviser og tidsskrifter i fuldtekst. Mange aviser er lagt på i pdf-formatet, hvor man kan forstørre teksten, både den arabiske, engelske eller danske - som igen er en stor hjælp for synshandicappede. Det vil være et oplagt udviklingsperspektiv, at der laves en side under

FINFO, som er målrettet blinde og læsehandicappede indvandreres behov.

Hvilke tiltag bør bibliotekerne iværksætte?

- Besøg væresteder for ældre og lokalcentre med mange brugere fra de etniske minoriteter, og hør hvad de efterspørger.
- Indgå et etableret samarbejde med personalet på centrene.
- Anbefal væresteder og lokalcentre, at de etablerer Internet-pc'ere med relevante links på deres åbningsbillede.
- Tilbyd rundvisning og biblioteksorientering til gruppen - helst med tolk - så bibliotekernes lydbaserede tilbud gøres kendt.
- Etabler IT-løsninger på biblioteket (afhængig af efterspørgsel og størrelse) som er dedikeret til tosproglige brugere.

Bibliotekerne opleves som et fristed for de etniske minoriteter. På små og store biblioteker møder vi verden i vores dagligdag. Bibliotekerne passer godt ind i mange

indvandrergrupper tradition for det “uorganiserede fritidsliv”. Du kommer, når du har lyst og går, når du har lyst.

Bibliotekernes opgave er at betjene alle, som bor i Danmark. De blinde og læsehandicappede er en lille – men stærkt udsat gruppe. Meget skal gøres for at løfte tilbudet - men vi kan, hvis vi vil i et samarbejde mellem de forskellige aktører, som der er mange af.

Referencer:

Marianne Damsgaard og Per Knudsen: Brugerundersøgelse; pleje- og omsorgsbehovet for ældre flygtninge og indvandrere. Århus Kommune, August 1999

Biblioteket mitt i världen; flerspråklig biblioteksverksamhet. Bibliotekstjänst 1998

Talboks- og punktskriftsbibliotekets hjemmeside (www.tpb.se)

Det Talende Værksted (www.aakb.bib.dk/tale)

FINFO - informationsnetværk for etniske minoriteter i Danmark (www.finfo.dk)

Rapportens tal

Forudsætninger for prognosen for udviklingen i antallet af synshandicappede indtil år 2020.

Sociologen Mikael Meldstad har haft vanskeligheder med at skaffe korrekt datamateriale og relevante oplysninger om antallet af blinde og svagsynede. De beregninger, der er fremlagt i hans rapport, bygger derfor på nogle meget generelle forudsætninger om forekomsten af og aldersfordelingen for blindhed, svagsynethed og diabetes. Disse beregninger er opbygget omkring et sæt af forudsætninger der - hvis blot en enkelt af dem ændres - kan føre til beregninger, der er væsentlig anderledes end de viste. Alle beregninger af antallet af blinde og svagsynede - særligt når diabetesramte inddrages - skal derfor tages med meget store forbehold; der er mere tale om en illustration af nogle sammenhænge end der er tale om konkrete, kontrollerbare tal.

Rapporten opstiller via diagrammer, hvorledes en række prognoser indtil år 2020 tegner sig for udviklingen af :

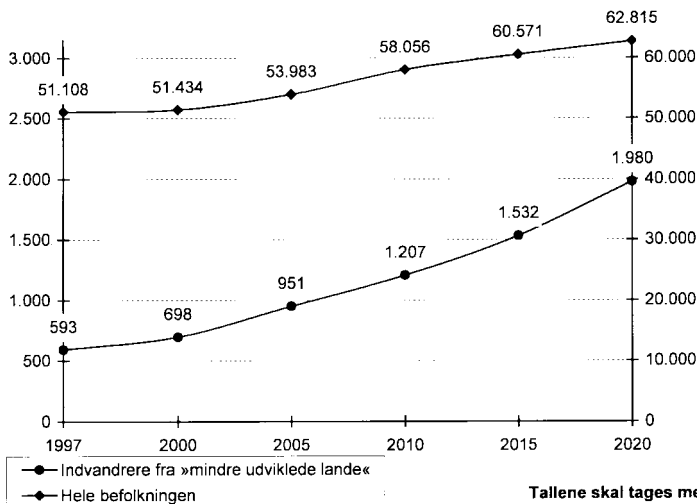
- antallet af blinde og svagsynede (*diagram 7*)
- antallet af indvandrere med synshandicap (*diagram 8*)

- antallet af diabetesramte synshandicappede indvandrere (*diagram 9*)
- antallet af synshandicappede fordelt på hele befolkningen og på indvandrere på "mindre udviklede lande" (*diagram 10*)

I denne sammenhæng er **diagram 10** det mest interessante.

Diagram 7

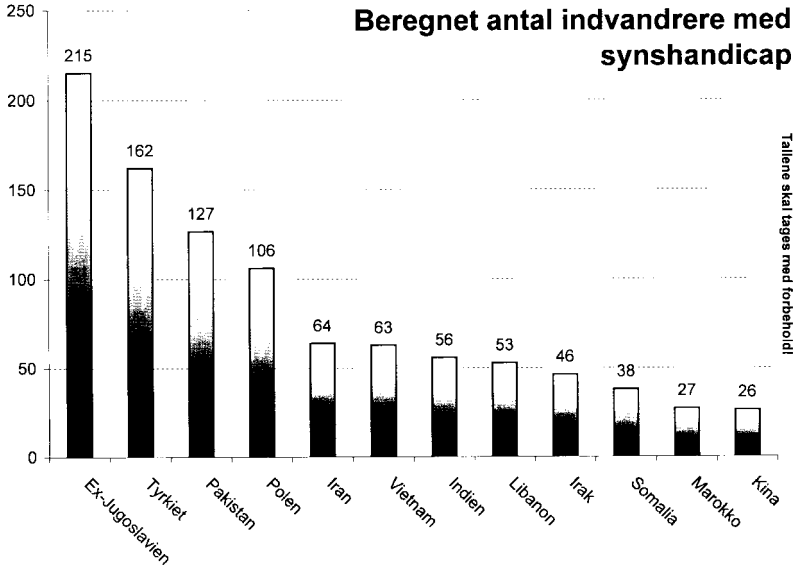
Beregnet prognose for udviklingen i antallet af blinde og svagsynede intil år 2020

Ved beregningen er anvendt: Danmarks Statistik, »Indvandrere i Danmark«, 1998, tabel 2.4. & 2.5, side 29-30, samt oplysninger fra Statens Øjenklinik og Dansk Blindesamfund om antallet og aldersfordelingen af blinde og svagsynede.

Tallene skal tages med forbehold!

Diagram 8

Kilder: Estimat foretaget på baggrund af: Befolkning og Valg, Statistiske Efterretninger, 1999:5, Danmarks Statistik, samt oplysninger fra: Diabetesforeningen, Institut for blinde og svagsynede og Dansk Blindesamfund.

Diagram 9

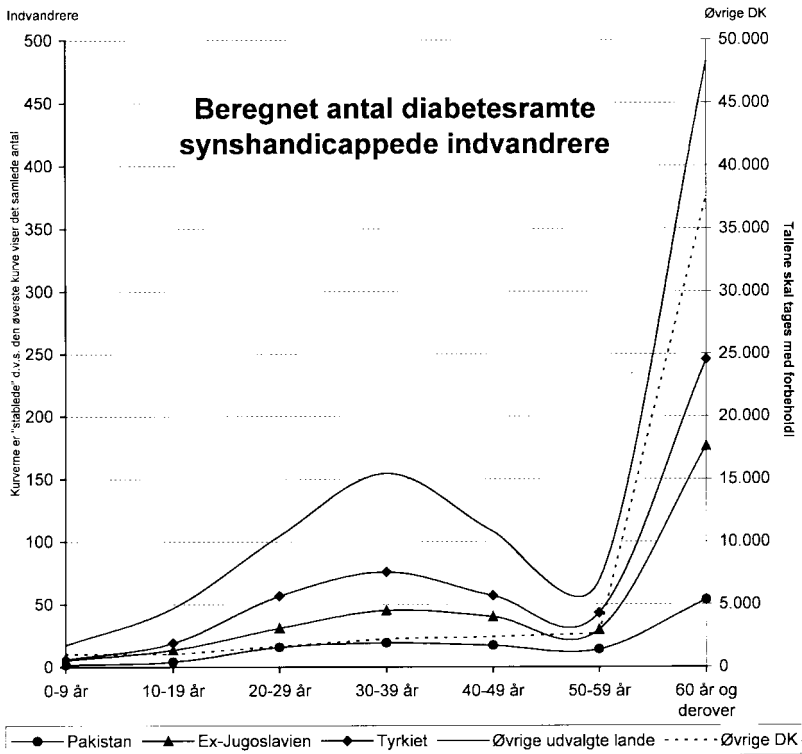
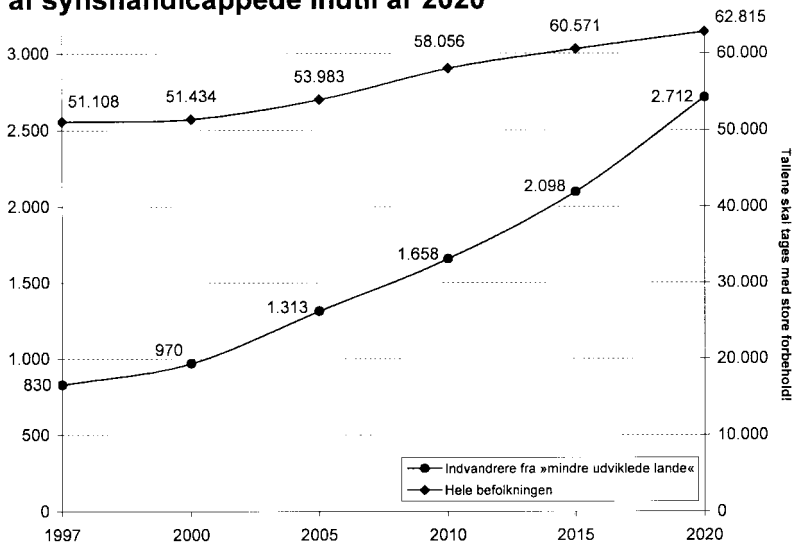

Diagram 10

Beregnet prognose for udviklingen i antallet af synshandicappede indtil år 2020

**Danmarks Blindebibliotek
Biblioteket for læsehandicappede**

Teglværksgade 37

DK-2100 København Ø

Telefon: 39 27 44 44

Fax: 39 27 44 54

E-mail: dbb@dbb.dk

Internet: <http://www.dbb.dk>

**DBB har til formål at ligestille
blinde og læsehandicappede
kulturelt og informationsmæssigt
med det øvrige samfund.**
